

שיחת חולין בתפילין

הקדמה:

מצוות התפילין יקרה היא עד מאוד, ורבותינו הפליגו בשבח מצוה זו, עד שאמרו שכל המניח תפילין ומתעטף בציצית וקורא קריאת שמע ומתפלל - מובטח לו שהוא בן העולם הבא ומאריך ימים. התפילין הן אחד האותות שמעידים על הקשר שבין עם ישראל לקב"ה, ויש לנהוג בהן בזהירות מיוחדת.

שאלה: האם קצין שנדרש לטפל בעניין מנהלתי בתום התפילה, רשאי לעשות כן בעודו עטור בתפילין?

א. מקור הדין

בגמרא מבואר, שאין להסיח את הדעת מהתפילין כל זמן שמניחן, ומשום כך יש למשמש בהן בכל שעה:

תלמוד בבלי מנחות דף לו עמוד ב:

אמר רבה בר רב הונא: **חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה**, קל וחומר מציץ: ומה ציץ (של כהן גדול) שאין בו אלא אזכרה אחת (שם ה' פעם אחת), אמרה תורה: **וְהָיָה עַל-מִצְחוֹ תְּמִיד** - שלא תסיח דעתו ממנו, תפילין שיש בהן אזכרות הרבה (ששם ה' כתוב בהן פעמים רבות), על אחת כמה וכמה (שאין להסיח את הדעת מהן).

וכן כתב הרמב"ם:

רמב"ם הלכות תפילין פרק ד הלכה יד:

חייב אדם למשמש בתפילין כל זמן שהם עליו, שלא יסיח דעתו מהם אפילו רגע אחד, שקדושתן גדולה מקדושת הציץ, שהציץ אין בו אלא שם אחד, ואלו יש בהם אחד ועשרים שם של יו"ד ה"א בשל ראש, וכמותן בשל יד.

מדברי הרמב"ם עולה, שלימוד הקל וחומר שהביאה הגמרא, הוא לימוד גמור. אך התוספות סברו שאין בכך חיוב מן התורה:

תוספות מסכת יומא דף ח עמוד א ד"ה ומה:

תימה לי (על הקל וחומר של הגמרא), ליפרך (שכן, ניתן לפרוך אותו): מה לציץ, שכן השם הוא בגלוי, תאמר בתפילין שהן מחופין (מכוסים) עור! (ואם כן, יתכן שדין התפילין קל יותר מציץ ואין כאן קל וחומר!)... **ונראה לי, דאינו קל וחומר גמור דאורייתא, אלא מדרבנן**, והכי קאמר (וכך מתפרשת הגמרא): נהי נמי דאיכא חומרא טפי בציץ כדמפרש (נכון הדבר שישנה חומרה מיוחדת בציץ, ששם ה' כתוב עליו בגלוי), מכל מקום, כיון דאיכא (שיש) בתפילין צד חשיבות זה טפי (יותר), שיש בהן אזכרות הרבה - סברא הוא, שמן הדין יש לחכמים לתקן למשמש בהן כל שעה.

❖ במה התקשו התוספות? ❖ מה מסיקים התוספות עקב קושייתם?

מדברי שניהם למדנו שאסור להסיח דעת מן התפילין בעודן מונחות עליו, ויש למשמש בהן בכל שעה. כך נפסק בשולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן כח סעיף א:
חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה שלא יסיח דעתו מהם, וימשמש בשל יד תחלה.

המשנה ברורה פירש מהו גדר 'בכל שעה', ואף הביא טעם נוסף למשמוש בתפילין:

משנה ברורה על השולחן ערוך הנ"ל:
א. בכל שעה - פירוש: **בכל שעה שנזכר בהם** חייב למשמש, דעל ידי כן נזכר עליהן תדיר, ולא יבא לידי היסח הדעת. **ועוד, כדי לתקנם שלא יזוזו ממקומן.**

ב. מה נחשב להיסח הדעת

נחלקו הראשונים מהו היסח הדעת האסור בתפילין:

רבינו יונה על הרי"ף ברכות דף יד עמוד ב:
דודאי היסח הדעת לא הוי (לא נחשב), אלא (רק) כשעומד **בקלות ראש ובשחוק**, אבל כשעומד ביראה ומתעסק בצרכיו, אף על פי שעוסק באומנותו ובצרכיו ואין דעתו עליהם ממש - לא נקרא זה היסח הדעת. דאי לא תימא הכי (שאם לא נאמר כך), היאך יוכל האדם להניח תפילין כל היום? (כפי שנהגו בעבר, כעיקר הדיון).

❖ האם לדעת רבינו יונה, משמעות 'היסח הדעת' היא שתהיה דעת האדם על התפילין ממש?

גם **הרא"ש** סבר כרבינו יונה והעתיק את דבריו. אך בשו"ת שאגת אריה דייק מדברי **הרמב"ם והרמב"ן** אחרת, וכתב:

שו"ת שאגת אריה סימן לט:

ולענין הלכה, **נראה לי דכל היסח הדעת אסור בתפילין, אפילו אינו עומד בשחוק וקלות ראש**, כדברי הרמב"ם והרמב"ן, ושלא כדברי הרבינו יונה.

בהמשך דבריו, מפרט השאגת אריה מהו שיעור הזמן המינימלי שנחשב להיסח הדעת:

שו"ת שאגת אריה סימן מ:

שהוא **כדי הילוך מאה אמה** (בערך דקה)... הוא שיעור היסח הדעת, דעד (שעד) שיעור זה שרי (מותר), ואין בו

אור זרוע חלק א הלכות תפילין סימן תקפה:

וצריך אדם כשהוא לבוש תפילין לזכור שתפילין עליו... כי מחמת שזכור שנושא שם הנכבד עליו, אינו בא לידי קלות ראש, ותופס יראת שמים בלבו... הלכך, כשאדם מכין לבו בתפלתו או בהלכה שלו, אין זה היסח הדעת, דכל שכן דאיכא (שיש) יראת השם.

משנה ברורה סימן מד ס"ק ג:

זולת בשעת התפלה והלימוד, אין צריך ליתן דעתו בהתפילין.

בדברי הילקוט יוסף מובא טעם נוסף מדוע אין צורך למשמש בתפילין בשעת התפלה והלימוד:

ילקוט יוסף סימן ל סעיף י:

בשעת התפלה, שהאדם צריך לכיון בתפלתו למה שמוציא מפיו, וכן בשעה שעוסק בתורה כשתפילין מונחים עליו - רשאי להסיח דעתו מהתפילין, שהרי הוא צריך להבין את לימודו.

אמנם, יש מהאחרונים, שכתבו טעמים שונים למשמש בתפילין גם בשעת התפלה:

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן כח סעיף ב:

אינו חייב למשמש בהן בשעת התפלה, שאז אין לחוש שיבוא לידי היסח הדעת גמור שהוא שחוק וקלות ראש. ואף על פי כן, טוב שימשמש בהן כדי שיהיה דעתו עליהן ממש, שזהו מצוה מן המובחר.

פניני הלכה הלכות תפילין פרק ט הלכה ג:

אמנם בשעת התפלה והלימוד אינו חייב למשמש בהן... אלא שגם בעת הלימוד והתפלה טוב למשמש בהן מעת לעת, **שם אזו ממקומן**, ועל ידי המישוש ידע להחזיר למקומן.

ד. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המנחה':

במקום צורך, ניתן לטפל בעניני מנהלה בעודו עטור תפילין, אך מאוד יש להיזהר מלהגיע חלילה לשחוק וקלות ראש במצב זה, וזמן המובחר שימשמש מידי פעם בתפילין, שתהא דעתו עליהן.

משום היסח הדעת, ויותר מזה הוי שיעור היסח הדעת לאיסור.

לעומת זאת, שולחן ערוך הרב העתיק את לשון רבנו יונה, והוסיף על דבריו:

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן כח סעיף א:

ואינו נקרא היסח הדעת אלא כשעומד בשחוק או בקלות ראש (**או שמטריד דעתו כל כך לצרכי הגוף, עד שלבבו פונה מיראת שמים מחמת טרדתו**)...

הרבה אחרונים פסקו להלכה כדעת רבנו יונה, ובכל זאת כתבו שמצוה מן המובחר שלא להסיח דעתו מן התפילין כלל:

משנה ברורה סימן מד ס"ק ג:

ומכל מקום מצוה מן המובחר שיהא דעתו תמיד על התפילין, ושלא יסיח דעתו מהן למשך ולהרהר במחשבות רעות, שמטעם זה חייב למשמש (בתפילין) כל שעה שלא יסיח דעתו מהן.

ובילקוט יוסף כתב:

ילקוט יוסף סימן ל סעיף ט:

יש אומרים דהיסח דעת בתפילין מיקרי (נקרא) רק בעומד בשחוק וקלות ראש... ויש אומרים שכל היסח דעת אסור. ואף על פי שהעיקר כסברא ראשונה, מכל מקום **כיון שמנהגינו להניח תפילין רק בשעת התפלה, לכתחלה ראוי ונכון להחמיר בכל היסח דעת בתפילין**, אף שאינו היסח דעת של קלות ראש.

בצבא, לרוב יש בטיפול בצרכים מנהלתיים משום 'עיסוק במצוה', כך שיש צד נוסף להקל לעסוק בכך בעודו עטור בתפילין, אולם יש צורך במשנה זהירות שלא לבוא לידי קלות ראש בתפילין.

ג. היסח הדעת בתפילה ובלימוד

בדברי האור זרוע מתבאר, שבשעת התפילה והלימוד אינו חייב למשמש בתפילין בכל שעה:

והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל
יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית
מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,
סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד כתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן
כתיבה ועריכה: טור' ר' יהודה בן חיים
הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com
הצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה),
סרקו את הקוד הבא:

